

Szabó Sámuel életrajza.

„A derék nem fél az idők mohától,
A koporsóból kitör és eget kér,
S érdemét a jók, nemesek s jövődő
Századok áldják!! Berzsényi.

A mai korban, a midőn a nagyobb rész inkább javasolni szeret nemes tetteket, mint azokat gyakorolni, s nézeteit a világ divatos gondolkodásához ohajtja alkalmazni és ha hibáról van szó, inkább hajlandó másra mutatni, mint magára; az ilyenek, az ellenkezőleg gondolkozókkal és cselekvőkkel folytonos küzdelemben állanak. Jelszónk, mondják, a közérdek, de ha a küzdelem okát egészen elfogulatlanul keressük, s önállólag akarunk a mozgató erők közé pillantani, ha egy kissé lefátyolozva is, de ott látszik a háttérben igen sokaknál az önérdék. A politikai, egyházi sat. téren gyakran találkozhatni evel. Ez veszedelmes a közügy barátai szerint. Eötvös nem tart ezekkel egészen, ő a roszból is jót akar kihozni, midőn így szól: „általán véve többször tapasztaltam, hogy azok, kik saját érdekeik iránt philosophiai közönyösséget mutatnak, még közönyösebbek minden más érdek iránt, s hogy a közjóért többnyire azok legbuzgóbbak, kik akkor is, midőn saját érdekek forog kérdésben, nagy erőt fejtenek ki“. Közönséges nyelven szólva: a ki magának jó, másnak is jó; vagy a biblia szerint: a ki magáról és az övéiről megfellekedzik, az nem építi fel a lelki Siont.

Az említett kétféle érdek mozgatja az embereket s ad, ugyszólva, életet a társadalom nagy testébe. De ha egyik ezek közül a másik felett úralomra talál jutni, kisebb nagyobb mértékben romlást idéznek elő; mert ha mindenki csak saját gazdasága, üzlete stb. után lát, s a neveléssel, hazával, vallással mit sem törődik; megengedem, hogy a testi, az anyagi élet nem szűnik, de szellemi eltörpülés áll bé, s megszibbad minden erő, mely az emberiséget

a miveltség magaslatára segíthetné; vagy ha csak a közügyekért rajong s családját elfeledve, éhen halni engedi, a jövő kornak nem lesznek gyermekei, vagy ha igen is, de csak elsatnyult, testi és lelki vázai. Csak a munkás, szorgalmas gazda lehet egyszersmind jó hazafi is, mondja a nagy Szechenyi. Ohajtandó azért, hogy mindenki legyen meg a közügy szeretete úgy, mint a tiszta önzéstelen vágy a maga egyéni jólétének előmozdítására nézve.

Ha az érdekek közé a rossz akarat, főképen a személyes gyűlölség, a társadalomnak ez a rákfenéje eszi bé magát, akkor a haladás, mely a küzdelmek eredménye szokott lenni, meggátolatik e bűnös szenvedély miatt. Fájdalom! elég példa van erre az életben; de hála az emberek jobb gondolkozásának, az e félek ritkán diadalmaskodnak, vagy ha igen is, de csak rövid ideig tart győzelmök és az igazság később annál dicsőbben emeli fel a fejét.

Kicsiben hasonló küzdelem húzódik végig sz. kereszturi iskolánk régebbi történetében. A midőn t. i. ennek létrejöttét százak s ezerek üdvözölték hitrokonaink, s mások közül is, voltak olyan szerencsétlen gondolkozásuk, ha csekély számmal is, a kik az ügy élén álló lelkes munkásokkal szemben, ha egészen megakadályozni nem is, de legalább az ohajtott terjedelemben való alapulását meggátolni iparkodtak, holmi helyi vagy személyes érdekek miatt. E küzdelem látható e folyóirat mult évi folyama 4-ik füzetében: „a sz. kereszturi unitarium gymnasium építtetésének történelmi rajza, tekintettel a jöltévökre“ című cikkemben. A küzdők első seregében, a nemesen harczolók között áll Szabó Sámuel.

Ő mindenik felsőbb intézetünknel szolgált, de egy is ezek közül annyira a magáénak nem mondhatja, mint a sz. kereszturi gymnasium. Vannak emberek, kik széles ismereteik, tudományos kutatásaik, felfedezéseik által nem annyira egyes nemzeteké, mint inkább az egész emberiségé, mert az öszszes boldogságát alapítják meg, vagy segítik elő. Az ő munkálkodása azonban nem vala ennyire a világra kiható, az egy kis, szerény körre szoritkozott, de következményeiben meszsze időkre kihatott és hat; mert nekünk székelyföldi unitariusoknak útát segített készíteni a tökéletesedés felé, s egünkre, mások segítségével, egy csillagot varázsolt, a mely irányt adjon; értem ez alatt a kereszturi gymnasiumot. Mint a folyó magába veszi a minden oldalról beléömlő kis patakokat; úgy ez is sok szegény szülő gyermekét felvette és segítette oda; hogy

munkára lehessen képes. Egy mentő intézet volt ez, s ha jól körülrtekintünk, ma is az reánk nézve. Ezt csak a vak nem látja.

Említett cikkemben jeleztem volt, hogy ha időnk engedi, ottan emlegetett jelesbeink közül egynehánynak fogjuk életiratát adni. Most örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy Szabó Sámuel bémutassam e füzet olyasóinak, anynyival inkább, mert ezt még senki által fel nem használt adatok alapján tehetem. Sok hibás évszám van reá vonatkozólag Székely Sándornál az unitár. vallás történelmében; Orbán Balásznál a Székelföld leírása 1-ső kötetében, a hol a keresztúri gymn. tárgyalja; Kovács Istvánnál a Ker. Magvető VII. k. 2-ik füzetében sat. Szabó Sámuel ifju kora főbb eseményeit lejegyezte, mely gymnasiumunk könyvtárában van; ez a leghitelesebb kútfőm. Tövébbá, még életben levő leánya is szives volt némi felvilágosítással szolgálni. Ezeknek alapján a következő sorokban kettős szolgálatot remélek tenni: megmenteni egy lelkes hitrokönunknak emlékét az enyészettől, és egyház-iskolatörténelmünk ösz-szegyűjtőjének egynehány világos adatot nyujtani.

* * *

Szabó Sámuel inkább Mikola Sámuelnek nevezhetnök, mert a marosszéki Mikola családból származott¹⁾. Ő maga erről semmit sem ír, úgy látszik nem nagy súlyt fektetett erre. Hogy pedig a Benkő József²⁾ és Kővári László³⁾ által is emlegetett Mikola családhoz tartoztak-e ősei, arra nem lehet rájöni. Anynyi áll, hogy Marosszék-ről származik, s nagyon hihető, hogy épen a nevezett családból

Orbán B. az idézett helyen azt állítja, hogy atyja költözött volna előbb Abrudbányára, de adataim nagy apjáról mondják ezt, s hogy aztán ennek fia, a mi Sámuelünk atyja, szabó mesterséget folytatott, s e miatt a Mikola nevet elvesztvén, Szabó vezeték nevet nyert a család.

Szabó Sámuel született Abrudbányán 1756-ban⁴⁾, atyja Szabó Pál, anyja Tóth Anna. Az idézett évszámot, — minthogy ő erről semmit sem mond jegyzeteiben — azért vagyok hajlandó, mint bizonyost elfogadni; mert az abrudbányai anyakönyvben 1757-ben az első szám alatt ez áll: Szabó Pál gyermeke Sámuel nevet vett.

¹⁾ Lásd Orbán B. A Székelyföld leírása 1. köt. 25. l. — ²⁾ Transsilv. II. 393. l. --- ³⁾ Erdély nev. családai 187. l. --- ⁴⁾ Ker. Magv. VII. k. 2. f. 93. l. --- Szabó S. e füz. elején álló beszéde szerint 1755-ben született, s minthogy 1856-ban halt meg, 101 évet élt. Szerk.

A hó és nap ki van szakadva. Valószínűleg csak keresztelése történt ez évben. Másfelől az is 1756 mellett bizonyít, hogy a 100-ik évében halt meg s halála éve bizonyos és ettől már visszamenve, az említett évre esik a születése.

Jegyzeteiben így nyilatkozik szülőiről: jámbor és istenfélő emberek voltak, kikről sem életökben, sem elmulásuk után jónál egyebet mondatni nem hallottam, örömeire szívemnek. Igenis ök, írja tovább, a jó atya és anya, még születésem előtt gondoskodtak arról, hogy ha fiok születendik, azt az Urnak szenteljék, s e végre a papi pályára adják és Sámuelnek nevezzék.

Ez szülői kegyességét bizonyítja. Sok évi magtalan élet után Elkana és Anna, a próféta Sámuel szülőinek példáját követék. Már hatodfél éves korában az abrudbányai iskolába kezdték járni, és a mint írja, az akkori együgyű mód szerint tanították. Mihelyt atyja olvashatónak lenni látta és hallotta, azonnal a bibliát kezdetre vele olvastatni. Midőn tanulásában a syntaxisig haladott, szülői a toroczkói iskolába küldötték; ott tanult a poësisig Almási Ádám és Koncz Gergely rectorátusa alatt. Tanulását folytatni Kolozsvárra ment 1771-ben*). Kolozsváron atyja tanítót fogadott neki a végre, hogy legyen mentora; de a kitől, a mint írja, semmit sem tanult, sőt a többi tanítványait is vele taníttatta. Igy tölt el három év. Nehéz körülményei miatt megunván az iskolai életet, elhatározta, hogy borbélyinas lesz; de mint jó fiu, tudósította szándékáról szülőit. Azok nagyon elszomorodtak ezen, s abrudbányai pap Bartha Mihálylyal irattak neki, hogy szándékáról lebeszéljék, és szülői örömük közé ne vegyüljön az a bánat, hogy fiok szent elhatározásuknak nem enged létesülést. *Perfer et obdura dolor hic tibi proderit olim, saepe tulit lassis succus amarus opem.* Ezt írja a pap, Ovid után, levelében. És e szavak annyira meghatották, hogy szándékáról azonnal lemondott, s szülői fogadásának teljesítésére magát elhatározta. Most erősen meggyökerezett lelkében az az elhatározás, hogy az Ur szőlőjében munkáljon, plántáljon, öntözzön és gyomláljon.

„A poësis, rhetoricát kedvtelve végezvén“, írja, „1775-ben tógás deák lettem. Három év mulva a kolozsvári ekklézsia hatvan deák közül kántorának választott és még három mulva 1781-ben, kedvem ellenére, a zsinati fótanács Toroczkóra rendelt tanítónak.“

*) Jegyzetei között ez az első évszám.

Mint deák tanítója volt Sárdi Sándor Mózes fiának, kivel a szünidőket valószínűleg a nevezett falun töltötte, mert Toroczkóra menetele alkalmával kedvesen emlékezik meg Sárdról, mint boldogsága helyéről. A Sándor Mózes pártfogása alatt akarta, mint deák, bővebben kiképezni magát.

A toroczkói tanítótság egy lépcső volt az akademiákra menendő ifjakra nézve, legalább ezt látszik bizonyítani az, hogy Szabó Sámuel előde, Márkos György, innen menyen külföldre. Kovács István azt állítja, hogy Szabó is itt gyűjtött pénzt a külföldre menetelre; ezt azonban megczáfolja neki egy más pályára való lépése, s hihető is, hogy ezen szerzett alapot magának. Tanítói hivatalát nem sokáig viselte.

II. József császár a közös adózást akarta megalapítani s ezért kivánta összeírni az ország összes lakosságát, a nemest úgy, mint a nem nemest; a házakat számozni, a földeket felmérni, hogy kiki birtokához aránylag fizesse az adót, s hogy ezt minél hamarább életbe léptethesse, 1786-ban megkezdette a földnek felméréstését.

E körülmény miatt megszakadt tanítói pályája, a földmérők közé állott. De lássuk és halljuk itt őt magát beszélni jegyzetei nyomán, a mely világot vet életéből egynehány évre, s lerontja Székely Sándornak azt az állítását, hogy ő 1787 körül jött haza külföldi útjáról *).

„E közben, minthogy József császár Toroczkót is a bányász jurisdictio alá rendeltette, a bányáügyben Zalathnáról két assessor jöve Toroczkóra, a kik az itt levő assessornál velem megismerkedének, s magok közé engemet segédnek hívni méltóztattak, azon ajánlás mellett, hogy esztendeig legyek mint segéd, egy-egy rforint diurnnummal; esztendő mulva pedig császári fizetéssel Selmeczbanyára practikánsnak küldenek. Mely hivaltalt, a tisztelendő püspökünk Lázár István és tekintetes Gedő József helybenhagyásuk mellettel, elfogadván, Zalathnára menék. Ott a mlgos elnök urnak ajánlának, ki is, magyarországi ur létére, engemet örömmel fogada, s a nekem tett ígéretet megerősítette azon utasítás mellett, hogy mint volt compromissus, a földmérési commissio elnökétől, a császár rendelése szerint, vigyek absolutoriumot, s azonnal az ajánlott hivatalra léphetem.

Ez utasítás következtében, hogy kérésem foganatosabb legyen, Kolozsváron a tiszt. püspök ural mentem gr. Teleki Ádámhoz —

*) Unitár. vallás története 180. .

II. József alatt királyi biztos — és kérésemet a püspök ur által jelentettem. De ő excja a helyett, hogy kérésemet, mint reg. commissarius teljesitené, arra kéré a püspök urat, hogy mivel a császár a földmérési munkáknak bevégzését sietteti; nincsenek pedig a hátralevő munkák folytatására és bévégzésére elégséges capacitásu subjectumai, engemet pedig a folytatott munkákról vezetett listából jól ismer, birjon a tiszt. püspök ur arra, hogy álljak bé a commissioba dolgozni egy-egy rforint diurnum mellett. Mind a ketten reám veték szemeiket feleletem hallása végett, én pedig tudván ama közmondást a nagyok kérése parancsolat, felelém, hogy teljesitem ő excája akaratját, avál a feltétellel, hogy jelen szerencsémről el ne essem. Erre ő excja parolájára fogadá, hogy nem esem el, sőt még nagyobb szerencséhez tarthatok számot, minthogy a császártól parancsolatja van, hogy azokat, a kik a földmérési munkákban érdemesítik magokat, hivatalokkal jutalmazza.

„E szerint béállék a commissioba és egy hónapig folytattam a munkát. Ekkor egy közülünk a fizetését kérvén, azt felelik, nincs pénz a cassában. Ezen megboszankodva, de azt is látva, hogy a munka sok, s csak kilenczen vagyunk a sok commissusok közül, a fenmaradt munkát lehetetlen elvégeznünk, hogy esztendők kellene nek arra; én türelmetlen lettem, s ujra kértem a tiszt. püspök urat, hogy a regius commissarius-hoz menne kérni elbocsáttatásomat azon szin alatt, hogy én belső állapotra határoztam magamat, s azért akademiára menni szándékoztam. Megnyertem az elbocsáttatást, de nem a kért absolutoriumot. Azért is elhatároztam hogy Bécsbe menyek s a császártól kérem a zalatnai hivatalhoz való jutást. El is menék 1790-ben, de szerencsétlenségemre a császár, harmadnapra Bécsbe megérkeztem után, meghala. Én is azonnal a világi hivatalokra való vágyásról lemondék, s a kedves szülőim fogadásának teljesítésére indulék“.

Eddig terjednek jegyzetei az ő életét illetőleg. Az irás tovább nem szól, mintha mondotta volna evel: ezután nem a magamé, hanem az egyházé, a közügyé vagyok; adjakok tért, időt és alkalmat tehetségem megmutatására, hogy tettem hirdessék életemet az utókornak. Ti figyeljetek rám ezután, mert ti vagytok az illetékesek megítélni azt, hogy miként éltem és cselekedtem. A tett, a munka az ember mértéke, ez mutatja meg igazi értékét.

Hogy Bécsből visszatért-e, vagy pedig megkezdette azonnal külföldi útját, arról semmi bizonyost nem tudunk. Mégis inkább

hihető, hogy az ottani egyetemen elkezdette az előadások hallgatását, mert hogy Bécsben és Göttingában volt 1791-ben, arról van adatunk¹⁾. Ez utóbbi helyről a berlini egyetemre ment, s 1793-ban jött vissza hazájába.

Hogy külföldi életét nem a „burschenschaft“-ok sokszor veszedelmes körében, hanem jövő pályájára nélkülözhetlen ismeretek szerzése végett az egyetemeken, vagy pedig oly emberek társaságában töltötte, a kikkel való érintkezés emelte, növelte szellemi erejét; ezt Kovács István is említi, de későbbi élete is bizonyítja, hogy ottan a „bierhalle“-k gőzkörében hirdetni szokott hangzatos szavak: „nemzetünk becsületére, s a magunk örömére“ benne így találtak viszhangra: tanulj, munkálj s akkor élsz a nemzet becsületére.

Szülői még 1780-ban elhaltak, valamint pártfogója Sándor Mózes is. Hazatértekor tehát sem a szülői ház nem fogadható magába, sem pedig hivatalt nem adhatta az egyházi előljáróság. De kapott ígéretet, hogy ha a keresztúri gymn. felépül, a mire nézve már akkor volt egy kis mozgalom, annál nyerne alkalmazást, mint tanár. A míg ez aztán békövetkezett, Sárdon állapotodott meg Sándor Mózesné házánál, mint gyermekeinek tanítója. E vidéken apostola lett a gymn. építtetésének.

1795-ben a bölöni zsinaton felolvastatik Szabó Sámuelnek egy levele²⁾, melyben előadja: mimódon szánta volna magát eleitől fogva közönségünknek belső állapotban leendő szolgálatjára; melyet bizonyít idegen országokon s terhes költséggel azon célra való magakészítése; bizonyít továbbá az, hogy 1793-ban, tehát hazatértekor, Homoród-Almásán tartott zsinaton és e jelen alkalommal is a censurae praesesi kötelességet elvállalta; de főképpen az is, hogy a Keresztúron felállítandó gymnasiumban megkívántató tanítói hivatalra is ajánlotta magát, s mégis mindez ideig bizonytalanságok között kénytelen tölteni idejét; mely szerint kéri, hogy tegyen a consistorium jövendő állapotját meghatározó végzést. Ekkor előfordult az is, hogy jóllehet minden intézkedések megtétek az említett gymn. építtetését vezető commissiohoz, az építésnek legjobb móddal és leghamarább leendő folytatása iránt, mégis az építésben igen kevés mozdulás tétetett, melynélfogva a kérelmezőnek is állapotja bizonytalan, mire nézve a következő végzés

¹⁾ Ker. Magv. VII-ik k. 2. f. --- ²⁾ Zsinati protocoll. 20. sz. 1795.

hozott: az egész gymn. építése dolgának s állapotjának pro re nata leendő kiigazítására exmittáltatnak püspök Lázár István és Dimény József atyánkfiai oly utasítással, mely szerint, ha szükségesnek és jónak látják addig is, míg a gymn. felépülne, Szabó Sámuel atyánkfának introducáltatását, ezt is effectuálják. Azonban pedig, minthogy az építésnek folytatása, az elintézendő mód szerint, a nevezett atyánkfára fog bízni, a főconsistorium által meghatározott professori fizetése 200 mforint, e mai naptól fogva folyóvá tétetik, s így jövőendő állapotja némileg bizonyossá lesz; elkészülvén pedig a gymnasium, tökéletesen állandósittatik. Az említett zsinaton választják meg egyházi tanácsosnak és szentelik fel papnak.

Hivatalát, úgy látszik, még 1795-ben folytatni kezdette, mert Pálfi Mózes a tanári fizetés mielőbbi megindítását sürgeti a főconsistoriumnál, hasonlólag Mátéfi István is, s mindketten említik, hogy munkáját igen dicséretesen viszi, s mindenek előtt nagy becsületben tartatik, és nemcsak a keze alatt levő tanítványokat tanítja, hanem Keresztúron igen szép privatus iskolánk lévén, azt minden héten kétszer, s háromszor is megvizsgálja ¹⁾).

1796. oct. 29-én püspök Lázár István értesíti a főgondnokot, P. Horváth Ferenczet, hogy az inauguratio professoris nov. 7-kén d. e. 9 óraker fog megtörténni keresztúri ekkleziánk templomában. Maga Lázár fogadta Szabót.

1806-ban nősült, tehát ötven éves korában. Neje a toroczko-szentgyörgyi esperes Koncz Gergelynek leánya: Klára. Három gyermekök született: Sámuel, Titus és Anna, Vas Miklósné. Ez utóbbi még ma is él Szt. Ábrahámon. Családi életéről többet nem tudunk.

Nagy buzgósággal folytatta hivatalát, de nem sokáig tartott így, mert már 1800 és 1801-ben Biró József, az iskola gondnoka, ellenkezésbe jött vele, és nemcsak négy szem között, hanem nyilvánosan is lepiszkolja. Vádleveleket ír a consistoriumhoz Szabó ellen, sőt a keresztúri ekkleziát is ellene zúditja, panaszt tétet vele. Mint embert, mint tanítót igyekszik egészen lerántani ²⁾).

Hogy volt-e e vádoknak valódi alapja, nem lehet tisztán tudni. Hihető, hogy Biró József önkényüleg akart bánni a gymn. ügyeivel, s nem igen szerette a Szabó Sámuel beléavatkozását és hiuságát sértve érezte, ha vele szemben, mint egy aristocratával, a nép fia a maga véleményét érvényre tudja emelni; míg Szabó Sámuel é-

¹⁾ Lásd a gymn. levéltárában. --- ²⁾ Lásd a vádlev. a gymnas. levéltárában. Idézni egyes helyeit azoknak nem lehet, mert illemsértők.

pen ellenkezőben szenvedhetett. E következtetést a vád és védevelek szelleméből valék bátor kivonni. Egyébiránt azt hiszem, hogy a gondnok és professor közötti harmóniát, a conservatív, az előítéletes Biró Józsefnek Szabó iránti személyes gyűlölsége zavarta meg; nem pedig az, hogy ne tudott volna tanítani, vagy képtelen lett volna egy iskola vezetésére. Így még csak Sala Mihály gondolkozott Szabóról, ebben az időben.

A jegyzőkönyvben nincs semmi nyoma annak, hogy a consistorium valamit tett volna e vizsály kiegyenlítésére. Lázár István a gymn. építésekor, s később is, sokat tartózkodott Keresztúron. Ő ismerte valószínűleg e vizsály okát s nem látott semmi veszélyt benne az iskolára nézve; mert ha ellenkezőleg tesz, bizonyosan intézkedik a consistorium e nyavalya megorvoslását illetőleg.

1812-ben a jan. 5-én tartott képviselő tanács kiküldi Körmőczy Jánost és Szász Mózeszt, hogy vizsgálják meg, miként áll az iskola anyagi és szellemi tekintetben. Ezek azt írják: nem tudtak végire járni, nincs fundacionale protocollum, s azért a gymn. kicsiny tőkepenze sincs tisztában*). Vádolják Szabót, hogy az innepekre kiküldött deákoktól bejött pénzt nem kezeli hiven.

Egy következő képv. tanácsi ülésben ez a végzés hozatik: „minthogy még 1808 dec. 1-én consistorialiter megintetett volt rector atyánkfia az iránt, hogy a sátoros ünnepeken gyűlni szokott patrociniumoknak, különösen a benefactorok adományainak mennyiségéről számadjon, s mégis mindez ideig nem tette: ezennel újabban is meghagyatik, hogy ebbeli kötelezettségét teljesítse hivatalának és becsületének elvesztése alatt“.

Szabó hűtlenséggel vádoltatva, s becsületének elvesztésével fenyegettetve, elkedvetlenedett. Fokozta ezt Nagy Mihály és Molnos Dávidnak, mint a nyári vizsályokra küldött biztosoknak, a ravai zsinaton 1812 julius 6-án 131 sz. a. tett ezen jelentése: „Keresztúron az ifjuság szorgalmát középszerűnek, némely osztályokat alkalmasoknak, másokat gyengéknek találtuk. A togátusok akkor adnak exercitiomot, a mikor akarnak. A deákok közül deákul jól egy se tud“ stb. Hogy a kolozsváriak se tudtak, azt Kovács István kimutatta.

*) Lásd a gymn. lev. tár. „Laistroma a székely-keresztúri nemes unitarium gymnasium stabilis fundussa felállítására adakozóknak s azoknak adományaiknak“. Ez akkor is meglehetett, kár hogy nincs évszám rajta.

E jelentést hajlandó vagyok egészen el nem fogadni jóakarata-
 tunak, annyival is inkább, mert a mint Szabó maga beszélte olya-
 noknak, a kik még ma is élnek, s ezek aztán nekem is mondták;
 e kicsinyítése önérdékből történt. Az egyházi főjegyzőségre mind
 korára, mind más különben ő következett volna, de Körmöczy Já-
 nos Fűzi Jánost ohajtotta ez állomásra, a mi csakugyan valósult is
 1812-ben *), s ezért, hogy ettől ellessék, compromittálni igyekeztek.
 Ha így van, akkor a fenuebbi pont nem Szabót, hanem Körmöczyt
 jellemzi, még pedig nem irigylésre méltóan.

Meg levén e szerint támadva Szabó nemcsak Keresztúron,
 hanem Kolozsváron is, munkakedvét elvesztette, s a hivataláról va-
 ló lemondásra határozta magát és e szándékát az 1813 apr. 20-án
 tartott képv. tanácsba bejelenté azon okból, hogy magáéiról inkább
 gondoskodhassék, mintsem gondoskodhatnék mostani hivatalában
 megmaradásával. E kitételét roszul fogadják, s emlékeztetik arra,
 hogy papi szent hivatalra lett felajánlása és felszenteltetése alkalmá-
 vával magát erős hitttel elkötelezte azon hivatal mellett holtig va-
 ló megmaradásra; attól el sem állhat, consistoriumunk is abból
 fundamentumos okok nélkül, melyek fel nem jelentettek, de con-
 sistoriumunk tudtával nincsenek is; nem dispensálhatja. Ajánlják,
 hogy maradjon meg mostani állásában. Nem tágitott. Julius 4-én
 ismét bejelentette lemondását. Ekkor papi állomással kinálták meg.
 Nem fogadta el, de joga ehez fentartatott. Tisztességes nyugalomba
 bocsátják, és minthogy fizetésének egy része kiadatlan volt, a pénz-
 tárnokot annak kifizetésére utasítják.

Póka-Keresztúrra vonult. Egy Székely József nevű katonatiszt
 barátságából átadta neki házáat, s ott lakott 1815-ig, a mikor
 a tordai gymnasium igazgatója lett. Ezt folytatta 1832-ig; ekkor a
 kolozsvári collegiumban a hittan tanításával bízták meg, de csak
 két évig működhetett ez állásában, mert el lévén gyengülve, nyu-
 galomba kellett lépnie 100 ezüst forint nyugdíjjal. Ezután részint
 N. Solymosban, anyai birtokában, részint Szt. Ábrahámon leányánál,
 részint pedig Gagyban Ferenczi Józsefnél, ki a Koncz ágon rokona
 volt, töltötte öregsége napjait. Száz éves korában prédikálni akart
 Kolozsváron, meg is irta a beszédet, de a halál meggátolta elmon-
 dásában. Meghalt 1856-ban sept. 22-én; porai a gagyí temetőben
 nyugosznak.

*) Unitár. vallástörténet 179 1.

Egy száz éves ember életének főbb eseményeit rajzolám eddigi soraimban. A lehetőségig igyekeztem hiven ecsetelni. Hogy talál-e tökéletesen a kép, ezt csak többek ítélete döntheti el. Én hiszelgek magamnak avál, hogy lelkének vonásait kifejeztem; de hogy a kép annál tökéletesebb legyen, tekintsünk még egyszer vissza az ő életére.

Szabó Samuról nem mondhatjuk, hogy zajtalanul és senki s semmi által nem zavartatva, csendes munkásság között élte légyen napjait. Mint gyermek, mint ifju küzdött a sorssal, hogy állást vihasson ki magának. Szülői ugyan már előre elhatározták volt, hogy pap legyen; ő ez úton meg is indult, de félre is tért, vagy legalább akart más munkakört választani. Ingadozónak mondhatnák ezért, nem lehet határozottan állítani. Ő az Urnak szenteltetve látta akármely pályán magát, ha becsületes munka vár reá azon. E tételemben, ha élne, bizonyosan megerősítene. Vagy tán jövedelmezőbbeknek látta a külső hivatalokat? Hát bűn-e az, ha valaki munkáját, törődéseit anyagilag is megjutalmazva szereti látni? A ki magát nem becsüli, az mást kevésbé fog méltányolni. Kincs-vágy nem vezette, életének egy pontja se bizonyítja azt; a tudományt tartá czélnak és a pénzt csak eszköznek a tudomány megszerzésére, így vélt használni nemzetének, felekezetének. Mondhatnák és mondják is némelyek: igen bizony magának. Az emberek könnyen ítélnék. Ha munkád bérét kéred, önzőnek; ha díjtalanul szolgálva végre éhen halsz meg, önfeláldozónak mondanak; hanem a dolgokba mélyebben bélátók ez esetben később azt fogják mondani: nem volt tökéletes esze.

Nagy tisztelettel viseltetünk, s méltán is, azok iránt, a kik gyenge anyagi vagyonnal dicsekedő egyházunkat, iskoláinkat segítették. Ez elismerésünket nem vontuk s nem is vonhatjuk meg azoktól is, a kiknek aranyok, ezüstjök nem levén, a mijök volt azt adták, t. i. életöket ez oltárra. Szabó Sámuel is ezt adta; 39 éves korában lépik a keresztúri gymn. élére, 18 évig ott áll, 17 évet Tordán és 2 évet Kolozsváron szolgál.

Ő nem közönséges szolga volt; nyomot hagyott maga után a keresztúri gymnasiumban, s mi utódok, e uyomot látva, méltán emlegethetjük az ő nevét. Még mint tanuló ismerte e vidéket, tudta e pont fontosságát felekezetünkre nézve s igen valószínű, hogy a gymnasium építtetését illető mozgalom előidézésére sokat tett. Sándor Mózes, Mátéfi István s más befolyásos urakkal jó viszonyban

volt. A kellő ismeret mellett meg volt benne a nép javát, boldogságát munkálni kívánó érzés. A magasabb körökben helyet adtak szavának, mert tudománya a szerénységbe volt foglalva, a mi a valódi miveltség legfőbb feltétele. A nép pedig értette szavát, s a mint mondják, faluról falura ment vele, hogy az ő prédikációját hallgathassa a gyűjtések alkalmával. Egyengették ugyan az útát mások is; hintették a magot az emberek kebelébe, de a kívánt gyümölcsöt csak az ő beszédei érlelék meg; mert a szeretet, jó indulat esőjével segítette az elő; szóval: ő e tekintetben tökéletes ember volt, benne sokszorozva volt a tudomány a legjobb érzéssel.

Egy közhasznu intézet élén állani, a közügy terén munkálhatni észszel és kézzel a becsület határai között, ezt oly tisztességnek, szerencsének tartom, a melynél nagyobbat az ember nem várhat. De másfelől az intézet is csak örülhet, ha lelkiismeretes, hű és munkás kezet nyerhetett; mert csak így egy tökéletes egész s ekkor lehet befolyással a közmívelődés előmozdítására nézve.

Szabó Sámuel is egy ilyen kiegészítője volt a kereszttúri gymnasiumnak, s hogy meg is felelt a várakozásnak, azt nemcsak Pálfi Mózes és Mátéfi István, de a közvélemény is igazolja, melylyel szemben a Biró József állításai elesnek, a nyilak rá pattannak vissza.

A közélet mezején az egyes a munkának csak egy kis részét végezheti el. Elég, ha ő az iskolánk iránti szeretetet és érdekeltséget felköltötte, s 18 évi tanársága alatt képezett egy nemzedéket, a mely lelkesülni tudjon érte. Tudta ő, hogy a kötelesség teljesítésében áll az élet összes tisztessége, elmulasztásában összes gyalázata. Meg is akart ennek felelni, de a méltatlan sértések megtörték akarátát s félrehuzódott. E lépését nem lehet eléggé helyeselni, helyben kell vala maradnia, s férfiasan, tettekkel czáfolni meg elleneit. Különben a következők megmutatta, hogy nem volt eldobni való ember, mert még 19 évig szolgált közintézeteknél, a mi világos bizonyossága annak, hogy a hűtlenségi és a rossz tanítást illető vád, vagy feljelentés nem volt alapos.

Tán nyughatatlan kedélyű s veszekedésre hajlandó természetű lett volna, s azért kellett volna mozdulnia? Nem lehet azt mondani róla. Szelid és csendes kedélyű embert mutatnak jegyzeteibe tett e szavai is: „igyekeztem mindig az apostol intése szerint, a mennyiben rajtam állott, mindenekkel békeségben élni s kötelességemet teljesíteni“.

Száz évig tartó vala élete! Utolsó óráiban is teljes ép elmével birt. Egyházunk életében a száz évet élt szolga nagy ritkaság. Sőt talán nem mondok nagyot, ha azt állítom, hogy Szabón kívül még egy se érte el ezt a kort.

Kevés azoknak száma, a kik mind az egyházi, mind pedig a politikai téren anynyi eseménynek lettek volna tanúi. Az ő életében történt az észak-ámérikai szabadságharc, Lengyelország felosztása, a francia forradalom nagyszerű következéseivel, az 1848—49-ki forradalom. A habsburgházból hat uralkodót ért. Tanuja volt Mária Theresia alatt a protestánsok szenvedéseinek. Átéltte II. József sok újítását, II. Leopold, I. Ferencz, V. Ferdinánd korát, Ferencz József uralkodásának egynéhány évét. Egyházunk kormányán hat püspököt ért. Az ő idejében épült a kolozsvári iskola és templom; alakult a magyar nemzeti muzeum, magyar akadémia s több más hasznos intézet. Valóban, eseményekben gazdagnak mondhatjuk az ő korát. Ily sokat átélni szép, sőt több Mathusalem 969 esztendejéncél! Ki sok évet élt, de tétlenül, dicsekedhetik ugyan éveik számával, s felsorolhatja kora eseményeit, hanem pirulva kell mégis elismernie, ha igazán magába száll, hogy semmit sem élt. Ugy él az ember eleget, ha hasznosan él. Szabó Sámuel minden tekintetben eleget élt.

S á n d o r J á n o s.